

ara clàssics

DIUMENGE 11
DE SETEMBRE
DEL 2011

ESPECIAL
COL·LECCIÓ
BERNAT
METGE

ARA, CAP ESCOLA SENSE LA BERNAT METGE

EL DIARI ARA PORTA LA
MILLOR ANTOLOGIA DE
CLÀSSICS A LES LLARS I A
LES AULES CATALANES

P. 02

10 RAONS
PER LLEGIR
ELS CLÀSSICS

P. 04

LA FUNDACIÓ
BERNAT METGE,
90 ANYS D'ÈPICA

P. 06

ELS CLÀSSICS EN LA
CULTURA POPULAR
DEL SEGLE XXI

P. 10

ELS TRADUCTORS
DE LA COL·LECCIÓ
MÉS RIGOROSA

**UN CLÀSSIC
NO ES
LLEGEIX,
ES TORNA
A LLEGIR**

I

Tots els que presumeixen d'haver llegit molt acostumen a dir, quan fan referència a les seves lectures clàssiques, que les estan rellegint. Per a Calvino, la relectura inclou, tot sovint, "un acte d'hipocresia per part de tots aquells a qui els fa vergonya admetre que no han llegit un llibre famós". Per a l'escriptor italià, en canvi, "llegir per primera vegada un gran llibre quan s'és madur és un plaer extraordinari", en què s'aprecien "molts més detalls, nivells i significats".

**EL CLÀSSIC
ÉS UNA
RIQUESA PER
ALS SEUS
LECTORS**

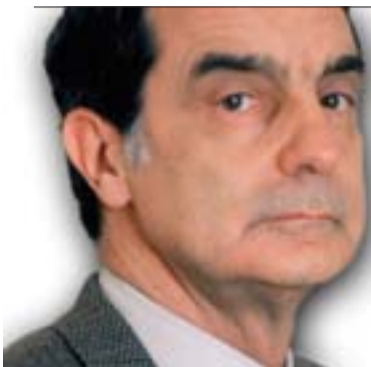
II

Malgrat això, Calvino adverteix que les lectures de joventut poden ser poc profitoses i, al mateix temps, formatives, "en el sentit que donen una forma a l'experiència futura: proporcionen models, continguts, termes comparatius, esquemes de classificació, escales de valors i paradigmes de bellesa". Quan es tornen a trobar més endavant, els clàssics tenen la virtut de despertar aquells mecanismes propis que, amb el temps, havien quedat adormits.

**SÓN UNA
INFLUÈNCIA
PARTICULAR
I ALHORA
COL·LECTIVA**

III

Els clàssics poden fascinar a títol personal –i passar al calaix de llibres "inoblidables"– o mimetitzar-se amb l'inconscient col·lectiu. Les lectures de joventut són tan importants per a Calvino que recomana que s'hi torni com a mínim una vegada a la vida. "A mesura que ens fem grans anem canviant i la troballa amb els textos és totalment diferent", escriu. Tota relectura d'un clàssic és, en realitat, una lectura tan iniciàtica i sorprenent com la primera.

Italo Calvino, lector de clàssics

"Els clàssics no es llegeixen perquè s'hagi de fer o per respecte: només per amor", argumentava l'escriptor Italo Calvino en l'article *Per què llegir els clàssics*, publicat per primera vegada l'any 1981 i recollit en un volum d'assajos pòstums que aplega diversos articles en què l'autor d'*El baró rampant*, *El*

**UN CLÀSSIC
MAI NO POT
ACABAR
DE DIR-HO
TOT**

IV

Tant els clàssics antics com els moderns –continua Calvino– "arrosseguen l'empremta de les lectures que han precedit la nostra i les lectures que han deixat a les cultures que els han llegit". Aquestes empremtes poden cristal·litzar en expressions pròpies: és el cas dels espectacles *dantescos*, les respostes *kafkianes* o les temptadores *lolites*. Pel que fa a les lectures prèvies, sempre acaben condicionant el fet d'enfrontar-s'hi: la imatge que se'n tenia abans acaba sent diferent, quan el llibre ja s'ha llegit.

**EL CLÀSSIC
S'ESPOLSA
TOT DISCURS
CRÍTIC DEL
DAMUNT**

V

Qualsevol interpretació que es faci d'un text clàssic serà matisada, corregida o fins i tot anul·lada per la següent. La multiplicitat de lectures temporals i espacials que es poden fer d'un llibre que mai no ho acabarà de dir tot –el significat del qual s'anirà reconfigurant constantment– és tan variada que cap discurs crític podrà esgotar-les. "De vegades hi descobrim alguna cosa que no sabíem que aquell text havia estat el primer a dir", afegeix Italo Calvino.

L
RAC
per lle
CLÀS

JORDI NOPCA

vescomte migpartit i Palomar comenta alguna de les seves lectures predilectes amb la racionalitat entusiasta i convincent que el caracteritzava.

En l'article inicial, Calvino s'atreveix a fer públiques les seves apreciacions sobre la necessitat de seguir llegint clàssics, que no circumscriu ni a una època, ni a un estil ni a una autoritat determinada. És tan clàssica l'*Odissea* d'Homer com l'experiment estram-

bòtic de l'*Orlando*, de Virginia Woolf, o un dels textos fundacionals de ciència-ficció, *L'altremón*, de Savinien Cyrano de Bergerac. Per a Calvino és més important la identificació que el lector pugui arribar-hi a sentir, la capacitat de transmetre un univers per part de l'obra, la pluralitat de lectures que se'n puguin fer i la capacitat que tenen de seguir persistent com a soroll de fons en una societat que aparentment no els necessita.

O DONS legir els SSICS

**CAL
LLEGIR-LOS
DE MANERA
DESINTE-
RESSADA**

VI

“Els clàssics no es llegeixen perquè s'hagi de fer o per respecte: només per amor”, diu Calvino, que tot seguit hi afegeix una excepció: l'escola. “Està obligada a donar-te instruments perquè puguis triar, però les tries que compten són les que es faran a fora de les aules, o després dels anys formatius”. Només les lectures que es fan de manera desinteressada poden arribar a convertir-se en el llibre amb què el lector se senti més identificat. Els clàssics són un bon camí.

**UN CLÀSSIC
ÉS
EQUIVALENT
A TOT UN
UNIVERS**

VII

Calvino no feia distincions entre llibres clàssics antics i moderns. Homer, Èsquil i Plutarc conviurien sense problemes amb el *Tirant lo Blanc*, de Joanot Martorell, *Tres contes*, de Gustave Flaubert, *Dos húsars*, de Lev Tolstoi, *Jacques el fatalista*, de Denis Diderot, *Daisy Miller*, de Henry James, i *El sabó*, de Francis Ponge. Ni l'estil ni l'autoritat de les obres serien tan importants com la capacitat dels clàssics per configurar i encloure tot un univers.

**T'HI POTS
DEFINIR
EN RELACIÓ
O PER
CONTRAST**

VIII

La fascinació del lector per un o altre clàssic no ha de ser necessàriament d'adhesió. Calvino recorda que les relacions de contrast respecte de textos canònics és fonamental. “Tot el que Rousseau pensa i fa m'interessa molt, però a la vegada m'inspira un desig irreprimible de contradir-ho, criticar-ho i discutir-ho”, recordava Calvino sobre l'autor de *Contracte social* i *Émile*. Tot i l'antipatia cap al francès, Calvino no podia deixar de considerar-lo un dels seus autors de capçalera.

**ÉS BO
ALTERNAR-
LOS AMB
ALTRES
LECTURES**

IX

Nodrir-se únicament i exclusivament de clàssics no és bo, advertia Calvino. “L'actualitat pot ser trivial i mortificant, però tot i així sempre és el punt des del qual ens hem de situar per mirar cap endavant o cap enrere –va escriure–. El rendiment màxim de la lectura dels clàssics l'obté qui que sap alternar-la amb una dosificació sàvia de la lectura d'actualitat”. No només per descomprimir i posar en relació qualitativa. L'exercici ens ajuda a saber “des d'on llegim el que llegim”.

**CLÀSSIC: EL
QUE PERSIS-
TEIX COM A
SOROLL
DE FONDS**

X

“Sembla que llegir els clàssics estigui en contradicció amb el nostre ritme de vida –escrivia Calvino l'any 1981–. La nostra societat no coneix els temps llargs [...] i sembla que els clàssics estiguin en contra de l'eclecticisme de la nostra cultura”. Ara bé: els clàssics segueixen envoltant-nos com un soroll persistent al qual podem acudir quan ens vingui de gust. També, si ens ve de gust, n'aprendrem alguna cosa. Encara que sigui per saber-la abans de morir, com deia Cioran.

MOMENTS CLAUS DE LA BERNAT METGE

LA HISTÒRIA DE LA FUNDACIÓ
IMPULSADA PER FRANCESC CAMBÓ,
A PARTIR DE SET DATES.

1922

CREACIÓ

Quan les condicions econòmiques l'hi van permetre, Cambó va tirar endavant la Fundació Bernat Metge. El primer autor traduït va ser Lucreci.

1927

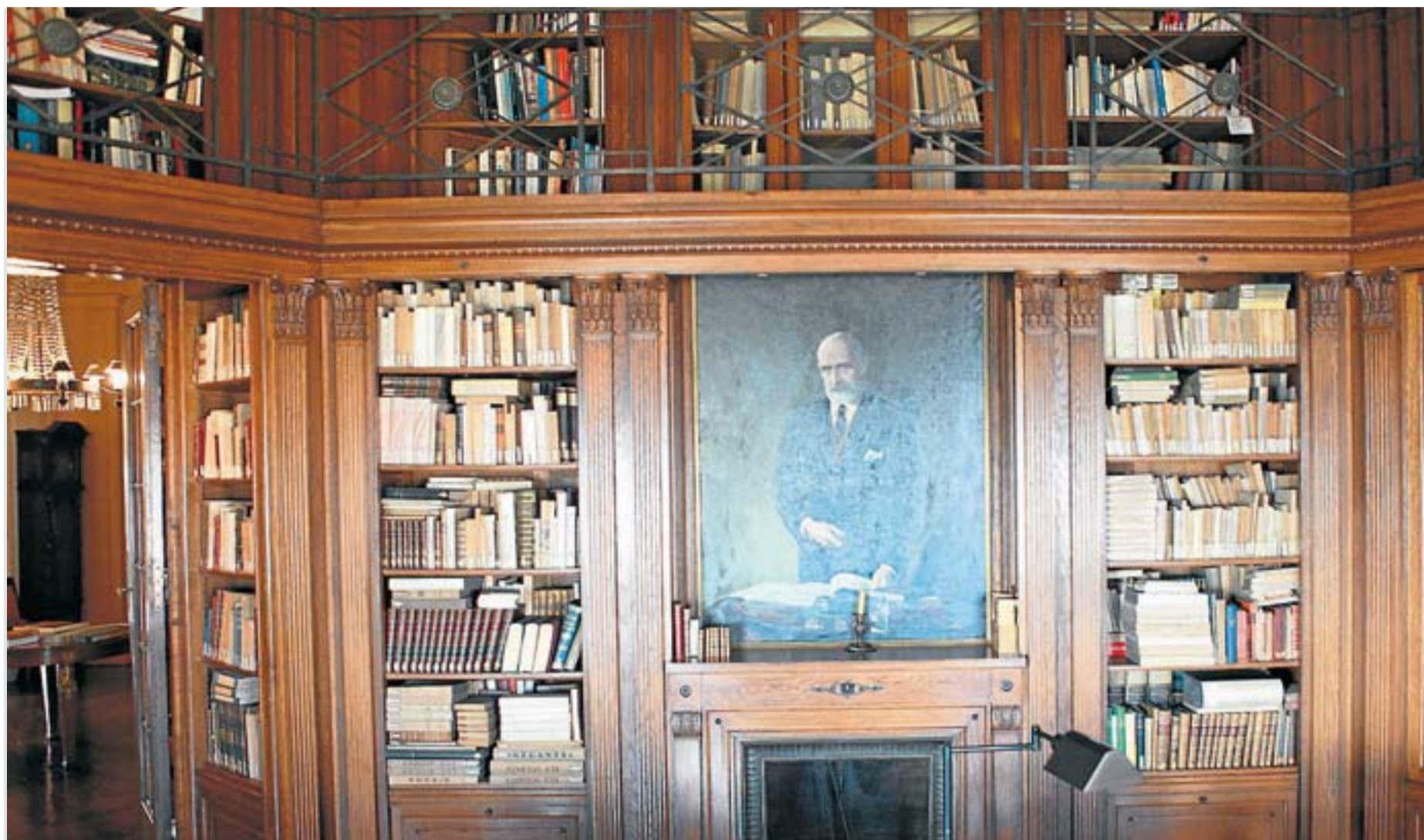
1.700 SUBSCRIPTORS

L'esforç de divulgació del projecte i les condicions socials del moment van permetre arribar als 1.700 subscriptors en només 5 anys.

1936

ESCLATA LA GUERRA

En menys de 15 anys van aparèixer 82 volums, entre els quals hi havia traduccions d'Èsquil, Homer, Ovidi, Plutarc, Aristòtil i Xenofont.

Noranta anys de feina

La Fundació Bernat Metge ha traduït al català una col·lecció imprescindible de gairebé 400 clàssics grecs i llatins. El projecte de Francesc Cambó iniciat l'any 1922 segueix actiu

JORDI NOPCA

Francesc Cambó va repetir durant anys, i en situacions ben diverses, una consigna que va acabar fent-se realitat: "Si jo fos milionari m'agradaria fundar alguna cosa important de cara als clàssics". Després de ser un dels fundadors de la Lliga Regionalista de Catalunya, de passar per l'Ajuntament de Barcelona –en què va ser regidor–, de fer de ministre de Foment i de ser un dels impulsors de l'Estatut d'Autonomia del 1919, Cambó va fer fortuna gràcies a "unes accions"

i "uns béns llunyans", tal com va recordar anys més tard Miquel Dolç, un dels traductors més destacats de la iniciativa que després d'aquest cop de sort Cambó va tirar endavant: la creació, l'any 1922, de la Fundació Bernat Metge, dedicada a la traducció del bo i millor de la tradició literària grega i llatina.

"A la dècada dels 20 del segle passat es van produir una sèrie de circumstàncies que van fer possible que, en l'àmbit social, s'esperés una iniciativa d'aquestes característiques", recorda Francesc Guardans

i Cambó, nét del mecenes de la Fundació Bernat Metge i president del Consell Nacional de la Cultura i les Arts des de l'octubre del 2009. "A nivell paneuropeu, després de la Primera Guerra Mundial, la sensació de desballestament i pèrdua del nord havia donat lloc a un moviment de recuperació dels orígens, entre els quals hi havia iniciatives com l'arrencada de l'associació Guillaume Budé a França l'any 1917, un dels pocs exemples comparables amb la tasca de la Bernat Metge. Catalunya es trobava a la fa-

se final de la Renaixença literària. Després de reactivar la creació en català calia poder llegir literatura universal en la nostra llengua. Posar a l'abast textos literàriament rics era una bona manera de fer créixer l'expressivitat del català".

La Fundació Bernat Metge va quedar formalitzada l'any 1922, i Cambó va confiar les tasques editorials a Joan Estelrich, que tot i la seva joventut –encara no havia travessat la barrera psicològica dels 25 anys– va assumir el repte amb entusiasme. A les seves memòries Cam-

1947

MOR FRANCESC CAMBÓ

Després d'una dècada difícil, que va culminar amb la mort de Cambó, la fundació va renèixer, dirigida per la seva filla.

1959

NOVA ETAPA

La pèrdua de Carles Riba -al capdavant del projecte des de feia anys- va suposar l'inici d'una nova etapa de la col·lecció de clàssics grecs i llatins.

1973

50È ANIVERSARI

La Fundació Bernat Metge va celebrar el mig segle de vida amb la publicació del volum 183 i la voluntat de seguir endavant.

2011

L'ARA I ELS CLÀSSICS

El diari ARA, amb l'ajuda dels lectors que vulguin adquirir la col·lecció sencera, vol fer arribar els clàssics a totes les escoles catalanes.

DOS MONS CLÀSSICS
La biblioteca de Cambó i la ciutat grega d'Empúries
S. CHASSEROT / SHUTTERSTOCK

bó li dedica les següents paraules: "Era jove, era capaç, tenia ambició i, en poc temps, podia posar-se en condicions per portar endavant la comesa que jo volia confiar-li. Així m'ho va prometre, així ho va fer".

Durant els primers anys, la Fundació Bernat Metge va aprofitar les energies d'Estelrich -del qual Josep Pla remarcaria les seves capacitats com a "public relations internacional"- i va anar per feina. Fins a l'esclat de la Guerra Civil es van publicar 82 volums, entre els quals hi havia uns quants títols imprescindibles de la col·lecció: les tragèdies d'Èsquil, els tres primers volums de diàlegs de Plató, les *Metamorfosis* d'Ovidi, les obres filosòfiques de Sèneca i els primers volums de les *Vides paral·leles* de Plutarc. "Des d'un primer moment es va optar per tenir un gruix important de subscriptors -explica Raül Garrigasait, traductor i actual editor de taula de la Bernat Metge-. En la primera època del projecte, que arribaria fins a l'any 1936, es va fer un esforç important per arribar al gran públic". Aquesta voluntat, sumada a les condicions particulars de la dècada dels 20 i a una oferta molt menor de títols en català va aconseguir engrescar en només cinc anys més de 1.700 subscriptors. "La Fundació Bernat Metge mai no ha estat un projecte elitista: ha pesat més la in-

tenció de servir el país que la d'estar treballant per a una minoria", recorda Guardans.

La represa de la dècada dels 40

Amb l'arribada al poder del dictador Francisco Franco, el sector de l'edició catalana va viure els seus pitjors anys. La Fundació Bernat Metge va poder reprendre la seva tasca tímidament l'any 1942, amb la publicació del novè volum de *Vides paral·leles*, de Plutarc. El següent lliurament no va aparèixer fins tres anys més tard. La mort de Francesc Cambó l'any 1947 no era, en principi, un bon presagi per al futur de la fundació, que tot i això va quedar assegurat gràcies a la intervenció d'Helena Cambó de Guardans, filla del mecenes. A partir de llavors van aparèixer una mitjana de quatre volums per any. La col·lecció de clàssics grecs i llatins va seguir afegint títols sota la direcció de Carles Riba, vinculat al projecte des dels inicis gràcies a traduccions com les tragèdies d'Èsquil i l'*Odissea* d'Homer. La mort de Riba l'any 1959 va obligar a replantejar una vegada més els objectius de la Fundació Bernat Metge. "No es va nomenar un nou director, sinó un consell directiu, amb funcions imprecises", va dir l'hellenista Jaume Pòrtulas amb motiu de la presentació del volum 350 de la col·lecció a la Universitat de Barcelona-. Com que

En català, també

La col·lecció de clàssics posa a l'abast dels catalans la cultura universal en la nostra llengua

Actualitat

S'ha digitalitzat el fons i s'han seleccionat 51 títols amb la intenció de captar nous lectors

CAMBÓ. Víctor Ochoa va esculpir el bust de Cambó a la Via Laietana.

les responsabilitats i atribucions d'aquest consell mai es van definir, i, d'altra banda, no es reunia gaire sovint, la responsabilitat de la Fundació Bernat Metge va recaure fonamentalment en Ramon Guardans, que es va reservar el càrrec de secretari general del consell directiu".

Tornar als orígens

Ramon Guardans va estar al capdavant de la col·lecció de clàssics grecs i llatins fins a la seva mort, que va tenir lloc l'any 2007. Dos anys abans, la Fundació Bernat Metge havia superat una nova fita: arribar als 350 volums amb l'aparició dels quatre primers cants de la *Iliada* en prosa. "Des de fa, com a mínim, dues dècades, la Bernat Metge creix a un ritme de sis volums cada any", diu Garrigasait, abans de recordar que les fonts de finançament de la fundació segueixen arribant a partir del mecenatge privat i dels subscriptors. "Aquests últims anys hem volgut recuperar part de l'esperit original del projecte", remarca Guardans.

"Hem digitalitzat el fons per posar els llibres a l'abast de tothom, i hem fet la selecció de 51 dels nostres millors títols. Si hi ha dues coses per les quals ha excel·lit la Fundació han estat la gran qualitat de les traduccions i l'obsessió per divulgar els clàssics. Tenim la intenció de seguir-ho fent". ■

CLÀSSICS, PERÒ TAMBÉ ACTUALS

LA CULTURA POPULAR TAMBÉ RECORRE ALS CLÀSSICS. EN DONEM UNS QUANTS EXEMPLES

Còmic

ASTÈRIX I OBÈLIX

René Goscinny i Albert Uderzo van situar els seus personatges en un poble d'irreductibles gals que lluitaven contra l'exèrcit de Juli Cèsar.

Cine

SPIELBERG

El rei Mides de Hollywood va reprendre un guió de Kubrick a *Intel·ligència artificial*, una pel·lícula amb uns quants ingredients clàssics.

‘Ave Caesar, morituri te salutant?’

Mites contemporanis de la cultura popular, com Uderzo, Spielberg i Shakespeare, han fet servir el llegat grecollatí

LAURA BORRAS

La Bernat Metge és un dels trossos més universals de la cultura catalana i constitueix un exemple paradigmàtic de la necessitat de la transmissió del llegat humanístic i de la seva contribució a la transformació del pensament i de les institucions. El llançament editorial d'Edicions 62, TV3, l'Institut Cambó i el diari ARA amb què comença la tardor literària és una feixosa notícia que arriba en un moment en què les humanitats, que han estat progressivament considerades com a supèrflues, decoratives i, per tant, poc útils, estan en el punt de mira. D'aquí el títol d'aquest article: la famosa frase que pronunciaven

els gladiadors davant de l'emperador romà just abans que s'iniciessin els jocs al circ i que Suetoni esmenta a *De vita Caesarum*. Amb tot, segur que la majoria la coneixem gràcies a la popularitat de dos personatges de còmic, amb una curiosa relació amb una poció màgica, que es converteixen en els herois de la irreductibilitat gal·la en temps de Juli Cèsar. Astèrix i Obèlix formen part de l'imaginari infantil de tots els que han llegit els còmics de Goscinny i Uderzo, que, tot i tergiversar (avantatges de la història reescrita en clau d'humor) el relat d'una crònica d'armes que el mateix Cèsar escriu –en tercera persona– i que molts vam haver de traduir a

l'escola, ha representat l'acostament a l'Imperi Romà per a molts infants. De Suetoni als Manel (que a les *Corrandes de la parella estable* combinen la disjuntiva entre Astèrix i Tintín: “Jo sóc un fan de l'Astèrix i ella té tots els Tintins, ens ha costat déu i ajuda arribar fins aquí”), passant per l'orgull *cocoricó*, els clàssics continuen presents en qualsevol gènere i format i esdevenen populars en el millor dels sentits del terme. D'aquí l'interrogant del títol d'aquest article. M'explico. La Bernat Metge, que actualment reuneix 364 títols, aplega els autors més rellevants de la literatura i el pensament grecollatí i constitueix un exemple de translació al català del saber de la nostra civilització.

Un tresor útil

Afortunadament, els valents impulsors de la iniciativa (els que la van finançar i posar en marxa, primer, i els que consideren oportú relançar-la ara, quasi noranta anys després) no es van qüestionar la utilitat o inutilitat d'una tal empresa. Tampoc els magnífics traductors que la van fer possible i els seus subscriptors, que la mantenien: més de vuit mil a començaments del segle XX, una dada que permet prendre el pols a la vida cultural del país. Però sempre és curiós (i també pervers!) el mecanisme segons el qual es valora la utilitat de les disciplines. Anthony Kronman, professor de dret a la universitat de Yale és autor d'*Education's end*, un assaig que mostra la seva perplexitat pel fet que calgui explicar per a què calen les humanitats, una pregunta a la qual respon amb tanta simplicitat com contundència: “*The only honest answer is none whatsoever*”. És a dir,

que l'única resposta honesta és que no serveixen per a res. I tanmateix, com ens cal la seva necessària inutilitat! George Steiner a *Errata* proclama de manera igualment contundent: “Enmig de la inhumanitat i la indiferència de la història, un grapat d'homes i dones han estat posseïts creativament per la irresistible esplendor del que és inútil”. No hi ha més bon lema per a aquesta brillant col·lecció que ofereix el testimoni resplendent de la creativitat humana. Per això cal insistir sobre la valuosa i necessària *inutilitat* de les humanitats, que estan en un moment crepuscular, tot i el risc que representaria el seu ocàs. Els clàssics i el seu coneixement constitueixen una font inesgotable de referents, de trossos del passat que viuen en el present i alimenten el futur de la creació literària. De Shakespeare a Molière, de Maria Àngels Anglada a Maria Mercè Marçal, de Ramon Llull a Carles Riba, de Phillip K. Dick a Steven Spielberg, la influència d'aquests textos de primera classe, que és el que significa l'adjectiu *clàssic* etimològicament parlant, conforma el nostre imaginari cultural. *Coriol·là*, *Juli Cèsar*, *Antoni i Cleopatra*, *El somni d'una nit d'estiu* o *La comèdia dels errors* de Shakespeare, un dels rapinyaires i recicladors més genials de la histò-

ASTÈRIX I OBÈLIX. Uderzo va fer servir les cròniques de Juli Cèsar per donar vida als seus personatges.

Música

MANEL

La llista de mencions clàssiques al pop és inesgotable: un dels exemples més recents -a través d'una referència a l'As-tèrix- va sortir al primer disc dels Manel.

Teatre

SHAKESPEARE

L'autor de *Romeu i Julieta* i *El rei Lear* és un dels rapinyaires i recicladors de clàssics més eficaç. Només cal llegir *Juli Cèsar* o *Coriol·là*.

Jude Law dona vida a una mena de Prometeu al film de Spielberg *Intel·ligència artificial*. WARNER BROS

La clau que obre tots els panys

ANDREU GOMILA

DIRECTOR DE 'TIME OUT BARCELONA'

Heràclit deia que l'home no es pot banyar dues vegades en un mateix riu, cosa que, aplicada a l'art, vol dir que el plagi no existeix. Tot són, si fa no fa, versions de les mateixes històries, recollides per grecs i romans fa entre 1.900 i 2.500 anys. Des d'*El senyor dels anells* fins a *Pa negre*, passant per *Terra baixa* o *Hamlet*, tot està referenciat en els textos que ens van deixar Sòfocles, Plató, Virgili, Ovidi o Heròdot. Contes populars, als quals ells van donar forma per convertir-los en literatura o pensament. Fins i tot expressions com *carpe diem*, que es va inventar Horaci i que apareix per primer cop a les seves *Odes*, vénen d'aleshores. Només cal agafar les *Bucòliques* de Virgili per veure que l'escriptor romà va crear un gènere, i fins i tot un adjectiu. Si anem al diccionari i busquem què vol dir *bucòlic* veurem que, per extensió, ens remet a una cosa idíl·lica o que és "relatiu o pertanyent a la vida i l'ocupació dels pastors". I quantes vegades no hem fet servir aquesta expressió davant d'un paisatge de muntanya, amb un poblet petit i un ramat d'ovelles pasturant? Doncs va ser Virgili, cap a l'any 37 aC, qui va fixar un gènere que havia nascut amb els poemes de Teòcrit de Siracusa, un grec del segle III aC.

També podem anar a les *Odes* d'Horaci per veure com el poeta romà va fixar un altre gènere poètic que també havien conreat els grecs. Una mena de composicions destinades a exaltar una idea, una persona o un lloc. Un substantiu, el d'*oda*, que fa anys que ha entrat dins el llenguatge popular quan es tracta d'això, de lloar algú.

Si voleu saber què som, aprofiteu el temps i llegiu els clàssics. Hi trobareu reflectits tots els problemes i totes les virtuts del món contemporani, totes les ficcions i totes les realitats. Fins i tot comprovareu com quan una senadora belga proposa a les dones dels diputats que no facin l'amor amb els marits fins que formin govern, no fa altra cosa que reproduir una comèdia d'Aristòfanes, *Lisístrata*.

ria de la literatura, no poden entendre's sense Plutarc, Ovidi o Plaute; com tampoc sense Boccaccio, Chaucer, Saxo, Kyd o Marlowe es poden entendre *Tot va bé si acaba bé*, *El mercader de Venècia* o *Hamlet*. Grecs, llatins, medievals, contemporanis seus, Shakespeare usa qual-sevol font per redimensionar-la i convertir-la en material de treball que acostuma a convertir en cèlebre després de la seva aportació.

Els clàssics no són part del passat, una forma de despulla arqueològica, no. Els clàssics són vius i ens parlen de vida. El Prometeu encadenat d'Èsquil perviu en el *Frankenstein* de Mary Shelley, que porta com a subtítol *El Prometeu modern*, però també en el *Faust* de Llorenç Villalonga o en el *Poema de l'home* d'Agustí Bartra. Els clàssics són el germen per a la continuació creativa, el gresol on es manté la flama perpètua del coneixement, també del sentit de la vida. Les cultures sòlides ho saben bé. Els noucentistes s'emmirallaven en aquesta fortalesa. Una iniciativa com la Bernat Metge, que té parangons en la famosa Budé francesa o la Teubner alemanya, així com la Loeb Classical Library o l'Oxford World's Classics en llengua anglesa, representa un exemple de construcció cultural de país. Per això descuidar

les disciplines que no tenen una aplicació directa en els interessos del mercat suposa una descapitalització social en termes espirituals i morals. Martha Nussbaum ha assenyalat amb preocupació la crisi mundial que estem patint en matèria educativa i l'estreta i decisiva re-

Present

Els clàssics no són part del passat, sinó que són vius i ens parlen de vida

Pilars

La 'Poètica' d'Aristòtil o les 'Metamorfosis' d'Ovidi són pilars de la nostra civilització

lació que hi ha entre les humanitats i la democràcia. Cal que socialment ens adonem i els nostres polítics es consciencin de la importància de preservar la memòria i l'empatia, els principis i els valors. Això contribueixen i per això serveixen les humanitats. Humanitats deriva d'*humanitas*, no ho oblidéssim. Aquest concepte va ser usat per Ciceró en relació a la formació que un orador ideal havia de posseir. Fa referència al conjunt de virtuts ade-

quades per al servei públic que s'adquireixen en l'estudi de les *bonnae litterae* (la literatura, la filosofia, la història, etc.) i que, bàsicament, consistien en la *dignitas*, la *gravitas*, la *integritas*, així com l'autocontrol, la tolerància, la generositat, etc.

Avui dia el concepte *humanitats* fa referència al que es coneixia com a *studia humanitatis*, això és, el conjunt de sabers i disciplines que conformen la cultura humana, notablement l'antropologia, l'art, la filosofia, la música, etc., i que formen en l'aprenentatge dels valors, les sensibilitats estètiques i la dignitat humana. Petrarca, que en el seu moment va encapçalar el moviment anomenat Humanisme, la vinculació del qual amb les humanitats és indubtable, va copiar a mà un manuscrit de Ciceró i li agradava de citar un passatge en relació a la *litterarum lumen*, la llum de la literatura que la col·lecció Bernat Metge sens dubte representa. Així doncs, podem educar per al creixement econòmic o podem educar per al creixement humà, per a la *llum de les lletres*. Les humanitats no s'haurien de mesurar en termes de rendiment econòmic, d'ànim de lucre, sinó per la seva capacitat de desenvolupar el pensament crític, l'anàlisi

CONTINUA A LA PÀGINA SEGÜENT

Mite

PROMETEU

El mite de Prometeu ha estat re-interpretat a *Frankenstein*, de Mary W. Shelley i al *Faust* de Llorenç Villalonga.

Art

L'ODISSEA

L'artista barceloní Frederic Amat es va encarregar d'una luxosa edició il·lustrada de l'*Odíssea* d'Homer, publicada l'any passat a Enciclopèdia Catalana.

FRANKENSTEIN. Mary Shelley també va fer servir el mite de Prometeu per construir una de les figures més populars del nostre temps.

i comprensió dels fets a partir de la reflexió i l'argumentació. Una educació humanista, una formació en valors, no en guany materials, aposta per la forja de ciutadans informats, capaços de pensar per ells mateixos, empàtics, cívics, dignes i democràtics. *Cultus atque humanitas*, és a dir, cultes i civilitzats. Que sapiguem d'on venim per emprendre millor el camí cap on haguem d'anar. Les disciplines humanístiques, com a discursos socials que són, serveixen per teoritzar la realitat social i ens ajuden a buscar metàfores, a construir relats que parlin de nosaltres i ens expliquin qui som, com a col·lectiu, en funció del que fem. En el millor dels casos aquestes imatges seran incorporades a la constel·lació de símbols i valors que representen una cultura i esdevindran un relat social. És el cas de la col·lecció Bernat Metge. Títols com la *Poètica* d'Aristòtil, les *Faules* d'Isop, l'*Eneida* de Virgili, les tragèdies de Sòfocles, les *Metamorfosis* d'Ovidi... (la llista és impressionant!) constitueixen els pilars de la civilització occidental. Literalment. Cites, temes, personatges, motius... una infinitat de referents contemporanis provenen d'aquest passat que la col·lecció engloba i preserva. Que ara es rellanci pot ser un motiu per pensar que a Catalunya no patim una amnèsia institucionalitzada com a conseqüència d'haver fomentat una cultura de l'oblit.

Paul Virilio ha batejat amb el nom d'"acceleració cultural" aquesta mena de pressa que va desfent els eixos vertebradors de la nostra manera de ser al món: l'espai geogràfic, el temps cronològic, la matèria i l'estètica. Sam Abrams afirmava l'any 2004 que la rapidesa existen-

cial actual ha canviat la nostra manera de viure i llegir la literatura i Enrique Vila-Matas publicava enguany que la gent ja només sap llegir tuits. Afirmava el mestre i amic català de Virgínia de l'Oest: "S'ha produït durant el darrer quart de segle l'erosió a gran escala de la lectura dels clàssics universals. Requieren massa temps i esforç. S'ha estès per tota la societat l'hàbit de la lectura d'obres d'èxit sobtat i efímer. Llegim a batzegades i amb poca profunditat i insistència. [...] La lectura ha deixat de ser una qüestió vital i una eina de relació i de coneixement i s'ha convertit en una qüestió d'inestabilitat i fragmentarietat, que es projecta únicament endavant i a gran velocitat". És a dir, que globalment sembla que patim una mena de síndrome de dona de Lot que ens impedeix mirar endarrere. La publicació de la Bernat Metge pot ser un símptoma de desafiament d'aquesta síndrome i, aprofitant l'avinentsa, podem capbussar-nos en la lectura dels clàssics per sotmetre'ls a una mirada contemporània i per llegir-los a batzegades o amb continuïtat per a l'obtenció de saviesa. Potser per a nosaltres, com a país, com deia Akhmatova en el seu poema *La dona de Lot*, no sigui massa tard i encara puguem mirar endarrere. Estrafent el tornaveu que Maria Mercè Marçal fa de la poeta russa, podríem dir que, com a la dona de Lot, només ens és pàtria el que hem llegit. Diuen que rellegir és una qüestió d'edat. I segurament els llibres que ens proposem rellegir són molt semblants als llocs on voldríem envellir. A mi no m'importaria envellir amb la col·lecció de la Fundació Bernat Metge que he heretat del meu pare. Vostès se la perdran? ■

51

clàssics imprescindibles

La selecció de la Bernat Metge

01	Les dones de Traquis. <i>Antígona</i> Sòfocles	18/09/11
02	Aurea dicta Aforismes de diversos autors	18/09/11
03	Bucòliques Virgili	25/09/11
04	Defensa de Sòcrates Plató	25/09/11
05	Poesies Catul	02/10/11
06	Alexandre i Cèsar Plutarc	09/10/11
07	De la brevetat de la vida Sèneca	16/10/11
08	L'orestea Èsquil	23/10/11
09	Catilinàries Ciceró	30/10/11
10	Dafnis i Cloe Longus	06/11/11
11	Tiberi. Calígula Suetoni	13/11/11
12	Fedó Plató	20/11/11
13	Guerra de les gàl·lies (llibres I-III) Cèsar	27/10/11
14	Olímpiques Píndar	04/12/11
15	Amfitrió. La comèdia dels ases Plaute	11/12/11
16	Història (volum I) Heròdot	18/12/11
17	Història (volum II) Heròdot	25/12/11
18	Història de Roma Titus Livi	01/01/12
19	Alceste Eurípides	08/01/12
20	Diàlegs dels oradors. <i>Agrícola</i> . <i>Germània</i> Tàcit	15/01/12
21	Poètica. <i>Constitució d'Atenes</i> Aristòtil	22/01/12
22	Odes i epodes (volum I) Horaci	29/01/12
23	Odes i epodes (volum II) Horaci	05/02/12
24	Economia. <i>Convit</i> . Sòcrates Xenofont	12/02/12
25	La guerra de Jugurta Sal·lusti	19/02/12
26	Els ocells. <i>Lisístrata</i> Aristòfanes	26/02/12
27	Faules (volum I) Isop	04/03/12
28	Faules (volum II) Isop	11/03/12
29	Elegies Properci	18/03/12
30	El convit Plató	25/03/12
31	Eneida (volum I) Virgili	01/04/12
32	Eneida (volum II) Virgili	08/04/12
33	Eneida (volum III) Virgili	15/04/12
34	Eneida (volum IV) Virgili	22/04/12
35	Àiax. Èdip rei Sòfocles	29/04/12
36	Història (volum I) Tucídides	06/05/12
37	Història (volum II) Tucídides	13/05/12
38	Lletres a Lucili Sèneca	20/05/12
39	Idil·lis Teòcrit	27/05/12
40	Les metamorfosis (volum I) Ovidi	03/06/12
41	Les metamorfosis (volum II) Ovidi	10/06/12
42	Les metamorfosis (volum III) Ovidi	17/06/12
43	Els set contra Tebes. <i>Prometeu</i> Èsquil	24/06/12
44	Mètode Arquímedes	01/07/12
45	De la natura (volum I) Lucreci	08/07/12
46	De la natura (volum II) Lucreci	15/07/12
47	Timeu. <i>Crítias</i> Plató	22/07/12
48	L'ase d'or (volum I) Apuleu	29/07/12
49	L'ase d'or (volum II) Apuleu	05/08/12
50	Les vespes Aristòfanes	12/08/12
51	Sobre la corona Demòstenes	19/08/12

LA CORRECCIÓ ÉS, DE MOLT,
LA PART MÉS ÚTIL DELS ESTUDIS

QUINTILIÀ

EL QUE APRENS, HO APRENS PER A TU

PETRONI

LA FORTUNA NO DÓNA RES EN FERM

SÈNECA

L'ABUNDÀNCIA M'HA FET POBRE

OVIDI

LA FAMA, MÉS VOLADORA QUE CAP ALTRE MAL,
S'ENVIGOREIX MOVENT-SE I ADQUIREIX FORCES
CAMINANT; DE PRIMER ÉS PETITA I PORUGA, DESPRÉS
S'ELEVA PELS AIRES I, MENTRE ELS PEUS LI TOQUEN
A TERRA, AMAGA EL CAP ENTRE ELS NÚVOLS

VIRGILI

UNA LLIBERTAT EXCESSIVA ENS FA A TOTS PITJORS

TERENCI

QUI CERCA UN PROFIT,
PER FORÇA HA DE FER DESPESES

PLAUTE

MAGNÍFIC GUARDIÀ D'OVELLES, EL LLOP!

CICERÓ

CONEIX-TE A TU MATEIX

ORACLE DE DELFOS

ELS DIES QUE DESAPROFITEM
TAMBÉ ENS ELS COMPTEN

MARCIAL

TRIA DEL VOLUM 'AUREA DICTA'

El noble art de la traducció

Les versions catalanes de textos clàssics i llatins s'han convertit, en els casos més reeixits, en monuments literaris i lingüístics que honren els textos originals

JORDI NOPCA

La feina del traductor és igual de solitària i laboriosa que la de l'escriptor. Enfrontat durant hores incomptables al text original i obsedit per aconseguir-ne resultats fidels –que, a més, funcionin literàriament–, fa anys que el bon traductor ja no ha de carregar amb la llosa de l'adagi italià que l'associa, amb malvolença rítmica, a la traïdoria: “*Traduttore traditore*”.

Ja sigui per la dificultat intrínseca de tractar amb llengües mortes o pel fet d'haver-se d'encarar amb textos d'un pes considerable i molsut en el cànon literari, el traductor de clàssics grecs i llatins ha assumit el repte amb un grau d'exigència altíssim que ha donat fruits arrodonits i madurs, una bona part dels quals han aparegut a la Fundació Bernat Metge.

Carles Riba

Un poeta amb arrels hel·lèniques
Sempre que es pensa en un traductor modèlic de clàssics grecs, el primer nom que ve al cap és el de Carles Riba i Bracons (Barcelona, 1893–1959). A més d'haver-se encarregat de dues versions de l'Odissea d'Homer –la primera, de l'any 1919; la segona, del 1948–, la contribució de Riba a l'ampliació del catàleg de la Fundació Bernat Metge, de la qual va arribar a ser director, és considerable i queda ben representada en la selecció que podreu aconseguir amb l'ARA: hi haurà dos volums amb les millors tragèdies de Sòfocles (Les dones de Traquis i Antígona; Àiax i Èdip rei), dos volums amb la part més significativa de la producció d'Èsquil (Els set contra Tebes i Prometeu encadenat; Oresteia) i un volum de Xenofont amb tres obres incloses, Economia, Convit i Defensa de Sòcrates.

Joaquim Balcells

El primer traductor
Va ser l'ànima de les publicacions de la secció llatina de la Fundació Bernat Metge fins al 1936. Joaquim Balcells i Pinto (La Laguna, 1890–Gine-

bra, 1936) va tenir el privilegi de traduir el primer volum de la col·lecció, De la natura, de Lucreci, en què el filòsof romà llueix el seu epicureisme en un extens poema en què dedica versos a l'alliberació de la por a la mort i al gaudi dels plaers amb moderació. Catedràtic de llatí de la Universitat de Barcelona des del 1921, Balcells va participar també en el projecte de fundació de la Universitat Autònoma de Barcelona, va traduir Properci i Ausoni i va deixar inèdita una traducció de les Bucòliques, de Virgili.

Marçal Olivar

Setanta anys de feina
Els interessos de Marçal Olivar i Daydí (Barcelona, 1900–1994) van desenvolupar-se a partir de dos camps principals: els estudis artístics i els filològics. Olivar no en va tenir prou amb explorar les arts decoratives, la ceràmica medieval i l'art modern: durant setanta anys d'activitat va col·laborar amb Els Nostres Clàssics –va traduir *La disputa de l'ase*, d'Anselm Turmeda– i va encarregar-se de 21 volums de la Fundació Bernat Metge, entre els quals hi ha les dotze comèdies de Plaute, que segons el llatínia Joan Bastardas va ser “el punt culminant de la seva especialització filològica”. Se'n podrà llegir *Amfitrió* i *La comèdia dels ases*, reunits en un sol volum.

Jaume Berenguer

Amor i guerra
Entre el 1953 i el 1970, Jaume Berenguer i Amenós (Belltall, 1915–1974) va traduir els cinc primers volums de la Història de la guerra del Peloponès. Els problemes de salut li van impedir culminar la feina de traduir Tucídides al català, en què ja pensava quan estudiava lletres a la Universitat de Barcelona. A més dels dos primers volums de la Història de la guerra del Peloponès, a la col·lecció de l'ARA també es podrà llegir un llibre petit però imprescindible, Dafnis i Cloe, de Longus, uns dels millors exemples de novel·la d'amors i aventures, versionada en un català precís i eufònic.

Impecables

Les traduccions de Carles Riba, Miquel Dolç i Jaume Berenguer han rebut elogis unànimes

Treballadors incansables

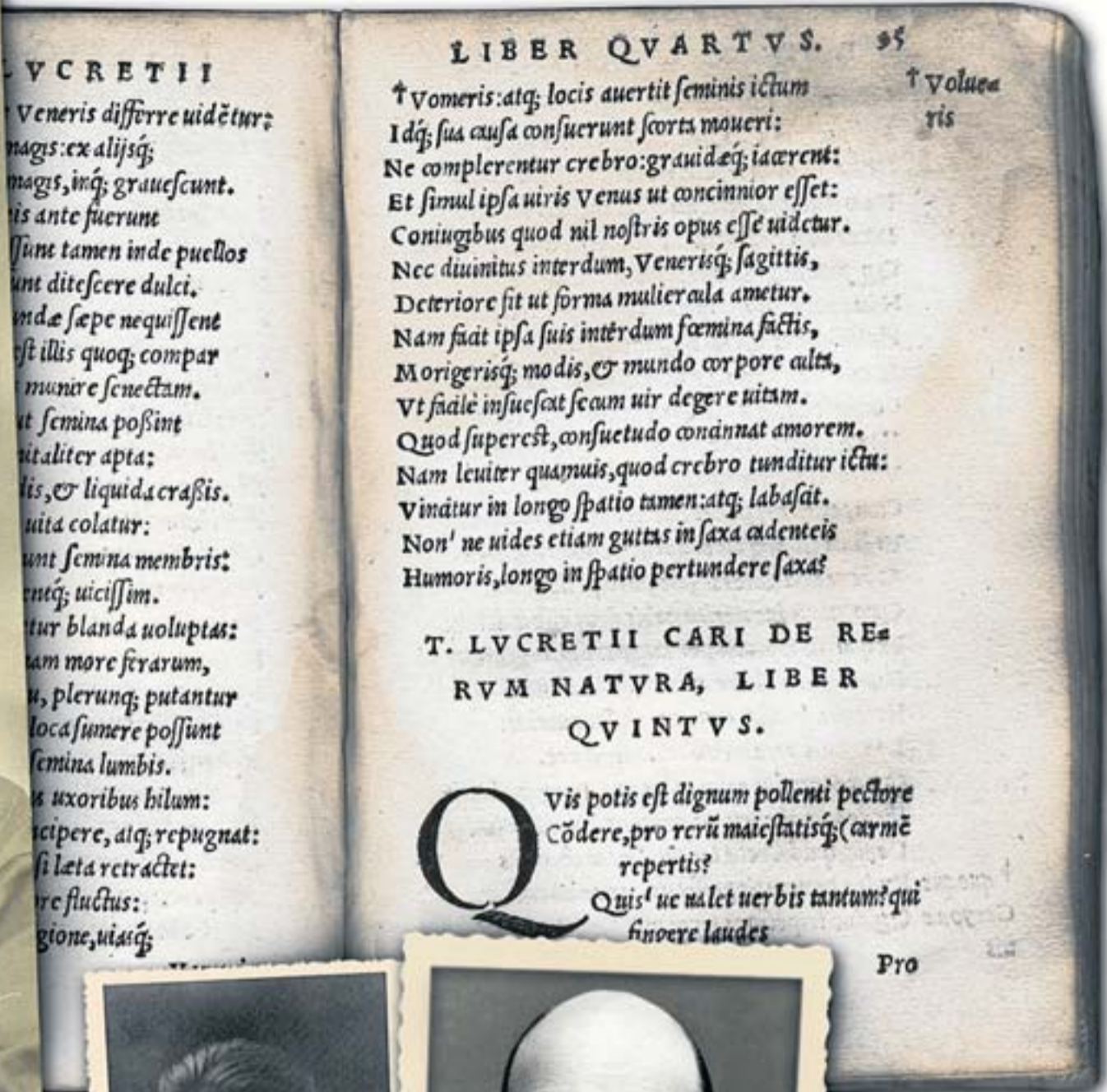
Manuel Balasch i Marçal Olivar han traduït una quantitat considerable de clàssics

Adela Maria Trepal i Anna Maria de Saavedra

Eficàcia a quatre mans
El tàndem d'Adela Maria Trepal i Massó (Barcelona, 1905–1964) i Anna Maria de Saavedra (Vilafranca, 1905–Barcelona, 2001) es va centrar en la traducció de dues obres fonamentals d'Ovidi: *Les metamorfosis* –en tres volums– i *Heroides*. Aquesta feina, feta entre el 1927 i el 1932, no tindria continuïtat però aconseguiria resultats que es troben entre el bo i millor de la Bernat Metge.

Miquel Dolç

El repte de traduir l'«Eneida»
Igual que la majoria de traductors que han treballat per a la Fundació Bernat Metge, Miquel Dolç i Dolç (Santa Maria del Camí, 1912–Madrid, 1994) es va especialitzar en filologia clàssica després d'estudiar la carrera de lletres. Després d'encarrilar la seva vida professional –va ser professor de llengua i literatura llatina a Os-

LLETRAFERITS.
 Carles Riba
 va signar algunes
 de les millors
 traduccions de
 la Bernat Metge.
 Joan Crexells
 va traduir Plató.
 Joaquim Balcells,
 Lucreci. F.B.M.

ca i va ser degà de les facultats de Filosofia i Lletres de València i Madrid-, Dolç va compaginar la creació poètica amb la traducció d'una de les obres més significatives del llegat llatí: l'Eneida, de Virgili. Compaginant català i castellà, Dolç també va traduir Marcial, Persi, Tàcit, Estaci, Terencià i Ovidi. La seva última aportació, Confessions, d'Agustí d'Hipona –publicada l'any 1990– és una de les feines que més satisfet el va deixar.

Joan Crexells

Una vida ràpida i encuriosida

Tot i que va morir poc després de fer 30 anys, Joan Crexells i Vallhonrat (Barcelona, 1896–1926) va portar una vida prou inquieta per doctorar-se en filosofia amb només 23 anys, per treballar de corresponsal a Berlín per al diari La Publicitat –en el qual escriuria les primeres columnes d'economia del periodisme català–, escriure una quantitat considerable d'assajos, assistir a cursos d'estadística a Lon-

dres, viatjar a Itàlia, Àustria i Polònia i traduir els tres primers volums dels diàlegs de Plató, dels quals els lectors de l'ARA podran llegir el primer, que inclou quatre obres àgils i impressionants: Defensa de Sòcrates, Critó, Eutífron i Laques.

Manuel Balasch

El mossèn prolífic

Manuel Balasch i Recort (Cornellà, 1928–2009), capellà i hel·lenista, ha estat un dels traductors que ha publicat més llibres a la Fundació Bernat Metge. Paral·lelament a les classes de grec a la Universitat Autònoma de Barcelona, Balasch va començar a traduir clàssics a un ritme trepidant: a la dècada dels 60 va treballar les Sàtires de Juvenal, les Odes de Baquílides, la Història de Polibi, les Comèdies d'Aristòfanes i, en col·laboració amb Joan Petit i Carles Riba, va encarregar-se de diverses tragèdies de Sòfocles. L'any 1971 va atrevir-se amb una traducció en hexàmetres cata-

lans de la Ilíada d'Homer. Més endavant, va reprendre la Història de la guerra del Peloponès –començada per Jaume Berenguer i Amenós–, que va enllestir l'any 1982; llavors va encarregar-se de les obres de Píndar i de Plató, de qui arribaria a traduir deu volums de Diàlegs entre 1986 i 1997. D'entre la feina quantitativament espantosa de Balasch, la selecció de la Fundació Bernat Metge inclou els dos primers volums de la Història d'Heròdot, quatre comèdies d'Aristòfanes i les enrevesades i joioses Olímpiques de Píndar.

Antoni Seva

Un món clàssic (però actual)

Doctor en filologia clàssica i professor a la Universitat Pompeu Fabra, Antoni Seva (Alacant, 1942) continua divulgant la vigència dels clàssics a la societat contemporània. Ho prova cada any amb els seus alumnes i, més esporàdicament, amb les seves traduccions, entre les quals

destaca la dels Poemes de Catul, de la qual va aparèixer l'edició crítica a la Fundació Bernat Metge l'any 1990 i, nou anys després, una versió revisada a Quaderns Crema. El vers *Pedicabo ego vos et irrumabo* –que s'ha traduït tot sovint fent filigranes– segueix vigent, no únicament entre els estudiants.

Montserrat Ros

Faules i 'mythos'

Editora de la Bernat Metge durant anys, Montserrat Ros (Barcelona, 1943) va esperar fins al 1989 per publicar la seva traducció de les *Faules* d'Isop, repartides en dos volums de lectura àgil i edificant. Més endavant va assumir el repte de traduir en prosa la *Ilíada*, de la qual han aparegut tres volums, fins ara. Les versions en hexàmetres de Manuel Balasch i Miquel Peix havien estat precedides, el 1875, per la primera traducció en prosa de l'obra d'Homer, feta pel periodista i dramaturg Conrad Roure. ■

La Bernat Metge, a casa i gràcies a tu, a l'escola

5 preguntes i 5 respostes al voltant de la iniciativa per portar la col·lecció de clàssics a totes les escoles del país

L'ambició dels creadors de la Bernat Metge s'encomana. El projecte editorial i social de portar a les cases 51 títols de la col·lecció l'acompanyem d'una iniciativa única: aconseguir que no falti a la biblioteca de cap escola. Per cada subscriptor que tingui una col·lecció, en farem arribar una altra de sencera a l'escola que triï.

1.- Quin sentit té regalar la Bernat Metge a les escoles?

En un moment en què el país ha de fer pivotar part del seu futur en l'ensenyament, treballar per garantir que totes les biblioteques escolars tinguin una de les millors col·leccions de clàssics del món ens sembla un missatge positiu de suport a la comunitat educativa i d'ambició cultural i nacional. Els clàssics contenen

les bases de la nostra civilització, els perquès essencials del passat i ajudaran a pujar encara més el llistó del nostre ensenyament.

2.- Com és que ho fa un diari i no les institucions?

Pensem que són moments d'arremangar-se, de picar pedra, de construir cada dia més enllà de la conjuntura... La Bernat Metge és una de les iniciatives pioneres des de la societat civil per fer, sense esperar a ningú, el país que volem, de la mateixa manera que més tard un grup de pares i mestres van posar en marxa l'escola catalana o Abacus i que un grup de gent del món de la cultura van impulsar Edicions 62 o tants exemples d'una societat civil que no ha esperat que ningú li fes res sinó que fa el país cada dia: el Barça, la Caixa, el RACC... En aquesta línia des del diari ARA volem donar el missatge que

qui porta la Bernat Metge a les escoles és la gent, som tots, sense esperar que ens ho faci ningú, creiem que va en la línia que el país necessita per poder recuperar la màxima ambició i anar tan enllà com calgui.

3.- Puc triar l'escola que vulgui?

I tant. Cada lector, pel fet de comprar una col·lecció, i sense cap cost afegit per a ell, en podrà enviar una segona a l'escola o a l'institut dels Països Catalans que vulgui. No és possible, en canvi, regalar-ho a ningú més que no sigui una escola o un institut; ni amics, ni familiars...

4.- I si més d'una persona la regalem a la mateixa escola?

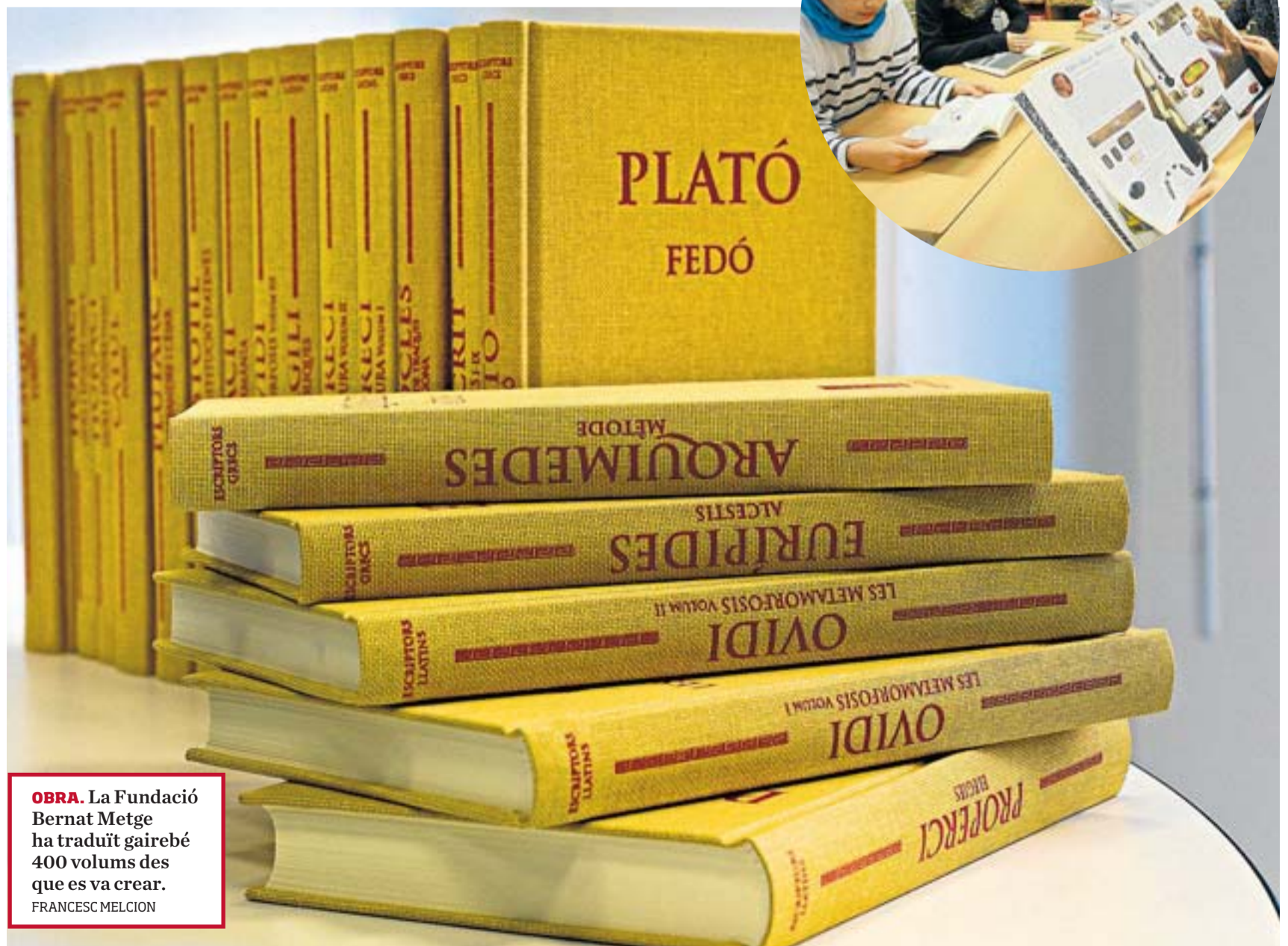
Si això passa, que és evident que passarà en molts casos, l'escola rebrà no-

més una col·lecció però de part de totes les persones que han volgut regalar la col·lecció a l'escola. La resta de col·leccions es regalaran a escoles que no han estat escollides per ningú.

5.- L'escola sabrà que l'hi he regalat jo?

Sí, l'escola rebrà un diploma acreditatiu, que podrà col·locar en un lloc visible de la seva biblioteca, amb el nom o els noms de les persones que han fet el regal. ■

CLÀSSICS. L'escola és un bon lloc per descobrir-los.
MANOLO GARCÍA

OBRA. La Fundació Bernat Metge ha traduït gairebé 400 volums des que es va crear.
FRANCESC MELCION